

ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนา วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : สู่มหาหนทางใหม่ ที่ยั่งยืนกว่า

Going Beyond Thai Democratic Development Trap through Democratic Political Culture Development : Towards more Sustainable New Path

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด

สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยล้มเหลวมาโดยตลอด เนื่องจากยังขาดองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยไทยไม่แข็งแรงจนหนักแน่นพอ ขณะที่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องค้ำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้ จากข้อสรุปเช่นนี้การที่จะทำให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและมีเสถียรภาพได้หรือไม่ นั่นหาใช่ขึ้นอยู่กับการมีรูปแบบระบอบการเมืองการปกครอง มีการจัดโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง และมีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ การเมืองไทยยังจมปลักและติดกับดักอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ไม่สามารถก้าวข้ามได้ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้หลายวิธีการด้วยกัน

คำสำคัญ : วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย; วัฒนธรรมแบบพลเมือง;
วัฒนธรรมทางการเมืองไทย; จิตสำนึกแบบพลเมือง

Abstract

This article attempts to point out that Thai democratic development has constantly failed as a consequence of a lack of the principal elements of a democratic system which are the basic foundation of democracy--creating a democratic political culture or civic culture. Because of the lack of these elements, the political foundation of Thailand is not strong and secure enough; whereas the democratic political culture supports and strengthens the security and the stability of democracy. According to the above assumption, transitioning Thai society to full democracy and stable one does not only depend on the following factors: the political system, structuring democratic political institutions, elections, and democratic constitution. Thai politics are currently stagnant and trapped by the drafting of the new constitution, which cannot be stepped over. Thus the democratic political culture can be instilled or developed by various means.

Key Words : Democratic Political Culture, Civic Culture, Thai Political Culture, Civic Consciousness

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย เป็นเรื่องที่มีการถกเถียงกันมากกว่าอะไรคือประชาธิปไตยที่แท้จริง จากข้อถกเถียงในทางวิชาการและในบรรดาผู้นำทางการเมือง ตลอดจนประชาชนตามกลุ่มอาชีพต่างๆ ในท้ายที่สุดได้นำไปสู่ความขัดแย้งสร้างความแตกแยก และเกิดความรุนแรงทางการเมืองอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ตามข้อเท็จจริงการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย เป็นการปกครองที่ไทยรับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองระบอบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากันได้กับวิถีชีวิตคนไทยอย่างสนิทแนบแน่นนัก อาจกล่าวได้ว่าคนไทย

โดยส่วนใหญ่ยังไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบดั้งเดิม ที่ตกอยู่ภายใต้ระบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยค่อนข้างไปทางอำนาจนิยมและประเพณีนิยม ซึ่งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเช่นนี้ มีเนื้อหาสาระแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตก (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.)

ลักษณะของวัฒนธรรมอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นผลจากมรดกตกทอดของสังคมไทยมาเป็นเวลามากกว่า 700 ปีที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น คนไทยชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด เคารพเชื้อพอง อ่อนน้อม และเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจทุกประเภท นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง ยึดติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์และการพึ่งพา จัดลำดับฐานะของบุคคลตามชาติภูมิ วิทยุฒิ และการมีตำแหน่งอำนาจในสังคม เป็นต้น เมื่อมีการปฏิวัติยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอำนาจนิยมแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงการปฏิวัติที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น หรือเป็นเพียงการเปลี่ยนมืออำนาจการปกครองและอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินจากสถาบันพระมหากษัตริย์มาอยู่ในมือของข้าราชการและนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมาก็ยังไม่เคยมีการปลูกฝังระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้ถูกต้องและสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

ประมวล รุจนเสรี (2551) เห็นว่า คนไทยเวลาพูดถึงวัฒนธรรมก็จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่องเอกลักษณ์ความมีวัฒนธรรมทางศาสนา ความเชื่อ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เท่านั้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมและทรงคุณค่าจนเป็นที่ยกย่องจากนานาชาติอารยประเทศ แต่ในเรื่องการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครอง และการใช้อำนาจยังมี

จุดอ่อนด้อยและมีความไม่เหมาะสมเป็นอย่างมาก และไม่เคยกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่มีการเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเมืองการปกครองของไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมและวัฒนธรรมที่ประชาชนคอยฟังผู้มีอำนาจ ผลตามมาคือทำให้ประชาธิปไตยไทยเกือบตลอดเวลาที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงแค่ “รูปแบบ” ที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมอำนาจนิยมอย่างต่อเนื่องยาวนาน แม้ในปัจจุบัน วัฒนธรรมอำนาจนิยมก็ยังรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางอย่างแข็งแกร่ง และทรงอิทธิพลไม่เสื่อมคลาย ประมวล รุจนเสรี เห็นว่า การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 คณะปฏิวัติยังไม่ได้ดำเนินการใดๆเลยในการปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แม้จะมีการร่างรัฐธรรมนูญ มีเลือกตั้ง มีคณะรัฐมนตรี มีสภาผู้แทนราษฎร มีศาลยุติธรรม และต่อมามีพรรคการเมืองเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเพียง “รูปแบบ” ของระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาเท่านั้น แต่จิตวิญญาณของผู้คนยังมิได้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง และยังไม่เคยมีรัฐบาลชุดใดได้พยายามปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองแม้แต่เพียงครั้งเดียว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปฏิวัติหรือเปลี่ยนแปลงระบบความคิด ทศนคติ บรรทัดฐาน และการปฏิบัติการทางการเมืองการปกครองกันเสียใหม่ให้อยู่ในครรลองของสังคมประชาธิปไตย ต้องทำให้เกิดการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ที่จะทำให้ค่านิยมเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นจริงได้

ประมวล รุจนเสรี ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมานานกว่า 80 ปี ปรากฏว่าวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของเรากียังมิได้มีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด สังคมไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับระบบอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม และประเทศไทยยังไม่เคยมีนโยบายหรือโครงการขัดเกลากายทางการเมืองที่เรียกว่า “Political Socialization” เพื่อให้ผู้คนมีทศนคติ ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงเกิดขึ้นเลย ไม่ว่าจะเป็นในระดับครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ รวมถึงสถาบันทางสังคมอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมทางการเมืองเลย ได้สร้างความเสียหายให้กับสังคมไทยมาเป็นเวลา

ช้านาน ประชาธิปไตยที่แท้จริงยังไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมไทย ขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังไม่เคยเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติให้ดีขึ้น ก็ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมาะสมอีกมากมาย เขาจึงได้ตั้งถามที่สำคัญว่า *ประเทศไทยถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องมีการปฏิวัติวัฒนธรรมทางการเมืองกันเสียใหม่ และสังคมไทยเราถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องทบทวนว่า จะต้องมีการปรับอุดมการณ์ ทักษะคิด ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางการเมืองของเราเสียใหม่*

สุรชัย ศิริไกร (2550) วิเคราะห์ไว้ในทำนองเดียวกันว่า ประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมานั้นล้มเหลวเนื่องจากผู้นำการเมืองไทยเน้นการพัฒนาประชาธิปไตย โดยการพัฒนาสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์กรอิสระขึ้นมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่างๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อ ทักษะคิด ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม เราจึงอาจกล่าวได้ว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียง “รูปแบบหรือโครงสร้าง” มากกว่าส่วนที่เป็น “เนื้อหาสาระ” อันได้แก่ ปรัชญาพื้นฐาน อุดมการณ์ และจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง

สุรพงษ์ ชัยนาม (2552) เห็นคล้อยตามในทำนองเดียวกันว่า ประชาธิปไตยของไทยเป็นเพียงแค่ “รูปแบบ” มากกว่าเนื้อหาสาระ การนำเข้ามาซึ่งแนวคิดใหม่ๆ เช่น เรื่องคุณธรรมจริยธรรมทางการเมือง หลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส การมีองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเพื่อการตรวจสอบถ่วงดุลที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ก็เป็นเพียงการนำมาใช้เฉพาะรูปแบบ แต่ไม่ได้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังในการช่วยสร้างให้ประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้นมาได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า เรามีเนื้อหาที่เป็นประชาธิปไตยบ้างเหมือนกัน แต่เนื้อหาที่ไม่เป็นประชาธิปไตยกลับมีมากกว่า เช่น ในสมัยหนึ่งที่มีการแทรกแซงองค์กรอิสระ การแทรกแซงศาล การขัดรัฐธรรมนูญ การละเมิดกฎหมาย การทำลายหลักธรรมาภิบาล การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการทำลายกลไกตรวจสอบถ่วงดุล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือลักษณะไม่เป็น

ประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในระบอบประชาธิปไตย และสุรพงษ์ ชัยนาม ยังชี้ให้เห็นว่าหลายประเทศในยุโรปต้องใช้เวลาพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องมาหลายร้อยปี อย่างไรก็ตาม เขามองว่าประชาธิปไตยของไทยก็ต้องมีการพัฒนาตามแบบของไทย โดยต้องยึดโยงกับจารีตประเพณี ค่านิยม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชาติเรา อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยของสังคมไทยเราเอง

ความเห็นของนักคิดและนักวิชาการไทยที่กล่าวมา คล้ายกับแนวคิดของ Stephen Macedo (2002) ที่เห็นว่า การสร้างระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแรง ไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อย เนื่องจากการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็ว ย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ได้เป็นอย่างมาก ในขณะที่ประเทศยุโรปตะวันตกมีโอกาบบ่มเพาะ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ได้นานกว่า ก่อนมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เช่น กรณีของอังกฤษ ก็ไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะประชาชนมีจารีตประเพณีประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกอยู่ภายในจิตใจอยู่แล้ว ผู้เขียนเห็นว่าประสบการณ์เช่นนี้มีความสำคัญมาก และน่าที่จะมีการนำแนวคิดนี้มาพิจารณาทบทวนต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทยเสียใหม่ เพื่อมิให้ติดกับดักอยู่กับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เหมือนดังเช่นที่ผ่านมา

จากความคิดเห็นของนักคิด นักวิชาการ และนักปฏิบัติคนสำคัญดังที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่าเราต้องมีการปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองเสียใหม่ เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงในสังคมไทย เมื่อจำเป็นต้องมีการปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองกันใหม่ คำถามคือว่า เราจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่หรือวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างไร นี่คือนิหัตถ์หลักในบทความนี้ โดยผู้เขียนจะได้นำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ที่เป็นทางเลือกอีกแนวทางหนึ่งตามกรอบแนวคิดวัฒนธรรมทาง

การเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจาก “ฐานราก” เพียงแต่แนวความคิดเช่นนี้ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก และยังไม่ถูกนำมาใช้ในการปฏิรูปการเมืองไทยอย่างจริงจัง ผลที่ตามมาคือการพัฒนาประชาธิปไตยไทยจึงล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด และยังเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่พายเรือวนอยู่ในอ่าง ในบทความนี้ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นจุดอ่อนของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยตามด้วยการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยในตอนท้ายจะได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นทางออกเพื่อก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอันเป็นเส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า ดังจะได้นำเสนอให้เห็นในลำดับต่อไป

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่อ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2557 ข.) นำเสนอให้เห็นว่า คนไทยจำนวนมากยังคงมีแนวความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมหลายอย่างในทางการเมืองซึ่งเรียกรวมกันว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ที่อ่อนด้อยและไม่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริง มีดังต่อไปนี้ เช่น

1. *ความรักอิสระ* กล่าวคือคนไทยชอบทำอะไรอย่างอิสระตามลำพังตนเอง ไม่อยากให้ใครคนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับตนเองมากนัก ชอบผูกพันอยู่แต่เฉพาะกลุ่มเดิมๆ ของตน ไม่ชอบถูกบังคับหรือตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้อื่น ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลทำให้คนไทยขาดระเบียบวินัย และขาดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าการบังคับด้วยกฎเกณฑ์ให้คนอยู่ในระเบียบวินัยจะได้ผลก็เฉพาะหน้าแต่หากลับหลังคนก็จะละเมิดกัน การละเลยหรือการฝ่าฝืนกฎหมายจึงมีอยู่ทั่วไปเพราะการรักอิสระของคนไทย แต่ในสังคมที่ผู้คนขาดวินัย ไม่เคารพกฎกติกาของสังคมยากที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาได้

2. *ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่* คนไทยเป็นคนที่ยึดถือความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เป็นคนที่มีจิตใจค่อนข้างคับแคบ ทว่าประชาธิปไตยจะพัฒนาไปได้ผู้คนในสังคมนั้นต้องมีจิตใจเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

3. *ชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนานรื่นเริง* คนไทยส่วนใหญ่จะตอบสนองต่องานหรือกิจกรรมที่สนุกสนานได้ง่ายกว่างานที่ต้องใช้ความคิดเอาจริงเอาจัง และการใช้เหตุผล ตามค่านิยมดั้งเดิมของคนไทยถือว่า ความสนุกสนานเป็นกำไรชีวิต ขณะที่การทำงานถือว่าเป็นทุกข์ คนไทยบางส่วนยังยึดมั่นในคติที่ว่า “มีบุญเกิดมาสบาย นั่งอยู่บนกองเงินกองทอง” ทำให้คนไทยต่างแสวงหาความสุขความสบาย มักหลีกเลี่ยงความยากลำบาก (กรियศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539) ค่านิยมการรักความสนุกสนานรื่นเริงเช่นนี้ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องส่วนรวม หรือไม่ค่อยทุกข์ร้อนกับปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ยากในสังคมที่ผู้คนไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนรวม และปัญหาของประเทศชาติบ้านเมือง

4. *ไม่ชอบการรวมกลุ่ม* จากความรักในอิสระมีผลทำให้คนไทยไม่ชอบการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมส่วนรวม ดังนั้น การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง เพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาของส่วนรวมจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก และยังส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมของคนไทยที่มีน้อยตามไปด้วย

5. *ไม่ค่อยให้ความสนใจปัญหาของบ้านเมืองหรือปัญหาของสังคมส่วนรวม* ในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย คนไทยโดยส่วนใหญ่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือชนชั้นปกครองเท่านั้น เกินกำลังที่ตนเอง ครอบครอง และพวกพ้องจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้ยากไร้หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี มีการศึกษาน้อย มักจะไม่ให้ความสนใจต่อกิจการบ้านเมืองหรือกิจกรรมของสังคมส่วนรวม หากจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของบ้านเมืองหรือเรื่องของส่วนรวม ก็มักจะทำตามที่ผู้นำหรือผู้มีอำนาจสั่งการมา แนวความคิดเช่นนี้มีการยึดถือและปฏิบัติกันมาจนตกตะกอน กลายเป็นนิสัยความเคยชินหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ผลตามมาก็คือทำให้คนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความคิดอ่านทางการเมืองค่อนข้างคับแคบ

สาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่เชื่อฟังและปฏิบัติตามการชี้นำของบรรดาผู้นำ เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเพราะในสังคมไทยดั้งเดิมได้แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองชนชั้นเท่านั้นคือ ชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้การปกครอง ชนชั้นปกครองจะเป็นผู้นำทางสังคม แล้วจะใช้อำนาจกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองทั้งแบบพระเดชและพระคุณ การใช้อำนาจแบบพระเดช ก็คือการใช้กำลังบังคับ (Forces) หรือใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ส่วนการใช้อำนาจแบบพระคุณ คือการใช้อำนาจด้วยความเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ผลสุดท้ายของการใช้อำนาจทั้งสองประเภท ก็เพื่อต้องการควบคุมผู้อยู่ภายใต้การปกครองให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน จนในที่สุดผู้อยู่ภายใต้การปกครองเกิดความเกรงกลัว หรือมีความเกรงใจ มีการยอมรับ ยกย่อง ไม่กล้าขัดขึ้น ไม่กล้าโต้เถียง หรือแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและไม่เป็นอันตรายกับตนเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดวัฒนธรรม “บุญคุณ” และ “การตอบแทน” ต่อผู้มีอำนาจที่มีบุญคุณเหนือตนเอง ถ้าจะวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดถึงสาเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบอำนาจนิยมดังกล่าวแล้ว สาเหตุก็เพราะความยากจน ไร้โอกาสทางการศึกษา และความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของคนในชาติอีกด้วย

ขณะที่ชนชั้นกลางอันเป็นกลุ่มคนที่จะต้องมีบทบาทสำคัญทางการเมือง กลับกลัวการเมืองและเห็นว่าการเมืองจะนำอันตรายมาสู่ตนและครอบครัว ส่วนคนรุ่นใหม่โดยส่วนมากก็ต้องการหนีจากการเมืองให้ห่างไกลมากที่สุด แม้ในยามปกติคนไทยส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยชอบพูดเรื่องการเมือง และไม่กล้าอธิบายหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน และความไม่โปร่งใสในการบริหารราชการ ไม่กล้าแม้แต่จะตรวจสอบการกระทำใดๆ ของนักการเมืองและข้าราชการ รวมถึงคนไทยก็ไม่ค่อยรู้จักการรวมตัวกันเป็นกลุ่มประชาสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อตรวจสอบการทำงานของบรรดานักการเมืองและข้าราชการในระบบราชการเองก็ผูกมัดตนเองไว้กับระบบอำนาจนิยม และการรวมศูนย์อำนาจไว้อย่างเหนียวแน่นมาช้านาน โดยไม่เคยได้รับการพัฒนาหรือได้รับการปฏิรูปให้เข้าสู่มิติของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ด้วยการกระจายอำนาจ ปฏิรูประบบความคิด ความเชื่อ

ค่านิยม ปรับทัศนคติ และบรรทัดฐานทางสังคมของข้าราชการให้หลุดพ้นจากวงจรของการรวมศูนย์อำนาจ มาเป็นข้าราชการที่ให้การยอมรับในศักดิ์ศรีและอำนาจของประชาชน (ประมวล รุจนเสรี, 2551) เราจึงกล่าวได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบสากลยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยในสังคมไทย ยกเว้นแต่การอ้างถึงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังมี การเลือกตั้งในทุกกระดับมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งเกิดระบอบธนาธิปไตยและการทุจริตตามมามากขึ้นเท่านั้น (เสนีย์ คำสุข, 2557)

การศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย

จากการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย” ของผู้เขียนพบว่า การศึกษาประเด็นเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้น เรามักมองประชาธิปไตยเพียงแค่ระบบของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งเป็นเรื่องการเข้าสู่อำนาจรัฐ การมีพรรคการเมือง และการกำหนดข้อตกลงของบรรดาชนชั้นนำที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งก็คือ “การมีรัฐธรรมนูญ” เมื่อเป็นเช่นนั้นการสร้างประชาธิปไตยของไทยจึงติดกับดักอยู่กับการให้ความหมายเพียงแค่ว่า การดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นมาเท่านั้น เช่นเดียวกับที่นายแพทย์ประเวศ วะสี (2557) ได้เขียนไว้ว่า ตลอดเวลากว่า 82 ปีที่ผ่านมา สังคมไทยเราสนใจประชาธิปไตยเฉพาะในเรื่องกลไกทางการเมืองคือ กลไกการเข้าสู่อำนาจรัฐเท่านั้น แต่ไม่สนใจการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง ท่านเห็นว่าการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพต้องมาจากการสร้างพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง และพลเมืองที่เข้มแข็งคือ ปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ

จากการมุ่งเน้นเฉพาะแต่ประเด็นเรื่องกลไกการเข้าสู่อำนาจรัฐ ทำให้เราละเลยต่อคำถามหลักที่สำคัญ เช่น จะสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่พึงปรารถนาให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างไร หรือจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้อย่างไร หรือจะสร้างความเป็นพลเมือง (Citizenship) ให้เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมไทยเราได้อย่างไร หรือจะสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคมได้อย่างไร หรือจะลดอำนาจรัฐแล้วเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนได้อย่างไร หรือจะลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างไร หรือทำอย่างไร

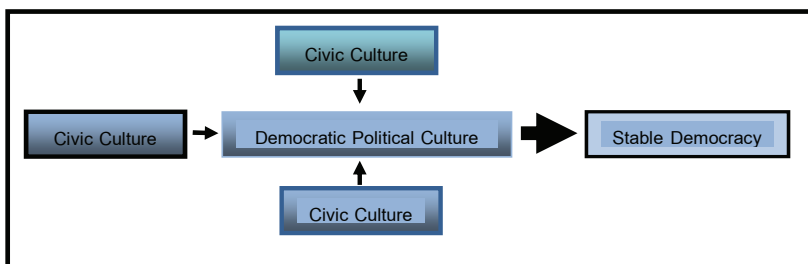
ให้ธรรมาภิบาลเกิดขึ้นเป็นจริงได้ในทุกองค์การของสังคมไทย เป็นต้น จากคำถามเหล่านี้เราจึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาประชาธิปไตยเสียใหม่ โดยยึดเอากรอบความคิดเรื่องดังที่กล่าวมาเป็นประเด็นหลักหรือเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ด้วย และน่าจะเป็นทางออกที่ยั่งยืนกว่าสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ควบคู่กันไปกับการศึกษาเพื่อหารูปแบบเหมาะสมที่เป็นไปได้กับสังคมไทยในปัจจุบัน (อภิญา รัตนมงคล มาศ และ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย, 2547) เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงแม้ว่าจะต้องใช้เวลายาวนานก็ตาม

ทว่าการปฏิรูปการเมืองในสังคมไทยที่ผ่านมา เรามักมองข้ามมิติ “วัฒนธรรมทางการเมือง” อยู่เสมอ กล่าวคือไม่เคยมีการปฏิรูประบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่ไม่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยซึ่งฝังรากลึกมายาวนานดังได้กล่าวมาแล้ว ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลวมาโดยตลอด และได้มาเพียงแค่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เท่านั้น (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 20 สิงหาคม 2557) ดังนั้น ในสังคมไทยเราจึงไม่อาจที่จะหวังให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งและทำงานได้ดี โดยอาศัยการมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการเลือกตั้ง หรือการมุ่งเน้นพัฒนาระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองในระบบรัฐสภาที่เป็นทางการแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากตามแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองเห็นว่า ระบบการเมืองและระบบสังคมนั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นเพียงผลผลิตจากลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือคำสั่งของผู้ปกครอง หรือการจัดวางระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลผลิตของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปมากกว่า นั่นคือวัฒนธรรมจารีตประเพณี ระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมนั้นๆที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองอีกด้วย ดังที่ Lucian Pye (2000) และ Gabriel A. Almond (1980) เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” (Political Culture) นั่นเอง

จากการศึกษาวิจัยของผู้เขียนพบว่า มีอุปสรรคนานัปการตลอดช่วงเวลาของความพยายามที่สถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย เราอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งคือ ผลสืบเนื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเองที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดที่เป็นรากฐานของความคิดประชาธิปไตย ลักษณะความไม่สอดคล้องกันดังกล่าว ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่แข็งแกร่งหนักแน่นพอ (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2532) และมีส่วนสำคัญที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยประสบปัญหาและอุปสรรคตลอดมา การศึกษาของผู้เขียนได้พบตัวบ่งชี้ของการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สำคัญคือ การสร้าง **“วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture)** อันได้แก่ การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น การมองโลกในแง่ดี การยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ทั้งหมดนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและมีคุณภาพได้ ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ก็คือลักษณะที่อยู่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมดังกล่าว อันได้แก่ การที่ผู้คนในสังคมไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดจิตสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคมที่ดี การมีแนวความคิดเรื่องการมีจิตสาธารณะที่คับแคบ ขาดการยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม ความเข้าใจเรื่องการรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิผู้อื่นยังมีน้อย และมีความบกพร่องในหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม เป็นต้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.; พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.) ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขกันต่อไป

การศึกษาวิจัยของผู้เขียน ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองดังกล่าว เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นๆ ดังนั้น หากจะมีการพัฒนาระบอบ

การเมืองการปกครองไปในแนวทางประชาธิปไตย ก็จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพ และประสิทธิผลของการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยต้องอาศัยวัฒนธรรมแบบพลเมือง (Civic Culture) เป็นตัวค้ำจุน จึงจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีเสถียรภาพและมั่นคงได้ (Nash, 2010 ; ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541; อุไรวรรณ ธนสถิตย์, <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/>) ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมแบบพลเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ

ผลการศึกษานี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะอาศัยเพียงการจัดวางโครงสร้างและรูปแบบสถาบันทางการเมืองการปกครองเท่านั้น การปกครองย่อมจะไม่บรรลุเป้าหมายได้อย่างแน่นอน เนื่องจากถ้าขาดองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Political Culture) หรือการสร้างวัฒนธรรมแบบพลเมือง (Civic Culture) ซึ่งรวมถึงประชาธิปไตยที่คนในชาติจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะอยู่ในบ้าน ในชุมชน อยู่ในสถานศึกษา อยู่ในหน่วยงานหรืออยู่ในกลุ่มเพื่อน ก็จะต้องยึดหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยเท่านั้นในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองได้อย่างมีเสถียรภาพ

การพัฒนาประชาธิปไตยตามกรอบแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองนี้ ยังเป็นการแก้ไขข้อกล่าวหาสำคัญที่ว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมักสนใจใน “รูปแบบหรือเปลือกนอก” มากกว่า “เนื้อหาสาระ” หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง หรือประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยเฉพาะรูปแบบทาง การเมืองการปกครอง เป็นเพียงพิธีกรรม หรือเป็นตัวหนังสือแต่ไม่มีผลใช้บังคับจริง อันสอดคล้องกับลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่สนใจในเรื่องของ “รูปแบบ” มากกว่า เนื้อหาสาระ และสนใจในวิธีการมากกว่าจุดหมายปลายทาง จึงทำให้เกิดลัทธิ แก่ระเบียบพิธีการขึ้นมา ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สะท้อนออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยจะสนใจในเรื่อง วิธีการปกครอง ซึ่งก็คือ “การเลือกตั้ง” มนตรี เจนวิทย์การ (2555) เห็นว่า การต่อสู้ ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทยวนเวียนอยู่แต่ในเรื่องการ เลือกตั้งส่วนการทำอะไรจึงจะปฏิรูประบบการเลือกตั้งมิให้มีการซื้อสิทธิขายเสียง ทำให้การแข่งขันมีความสุจริตและยุติธรรม ได้ผู้แทนที่ดีมีคุณภาพมักไม่ค่อยมีการ กล่าวถึง จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2552) เห็นว่า ในที่สุดแล้วทำให้คนไทยจำนวนมากหลงเชื่อว่า การเลือกตั้งคือการแสดงออกถึง ความเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงอย่างเดียว หรือรัฐบาลที่ได้รับชัยชนะจากการ เลือกตั้ง คือสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ และมีความชอบ ธรรมในทุกความหมาย อันเป็นความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องอยู่อย่างมาก

ตามความเป็นจริงนอกจากเรื่องการเลือกตั้งแล้ว ประชาธิปไตยยังมีองค์ ประกอบสำคัญอื่นๆ อีกคือ หลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน หลักนิติธรรม หลักการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกัน และหลักคุณธรรมจริยธรรม การเลือกตั้งเป็นเพียงก้าวแรกในการเข้าสู่อำนาจรัฐเท่านั้น ในหลายประเทศสาเหตุ ที่ทำให้ประชาธิปไตยล้มเหลวเพราะมุ่งเน้นเฉพาะ “การเลือกตั้ง” แต่ไม่คำนึงถึงองค์ ประกอบอื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว และแม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นกลไกสำคัญของ ประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประเทศที่มีผู้นำมาจากการเลือกตั้งจำเป็นต้อง มีการปกครองแบบประชาธิปไตยเสมอไป เนื่องจากประชาธิปไตยสามารถถูกใช้ เป็นเครื่องมือทางการเมืองโดยกลุ่มคนที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้ และประชาธิปไตย

ยังสามารถถูกใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่อำนาจโดยผ่านการเลือกตั้ง รวมทั้งใช้เผด็จการของเสียงข้างมากเป็นเครื่องมือตอบสนองเป้าประสงค์ที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้ เช่นเดียวกัน (สุรพงษ์ ชัยนาม, www.manager.co.th/Daily/ViewNew.aspx?) ความสนใจในสิ่งที่เป็นรูปแบบมากกว่าที่จะสนใจในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระ ปรัชญาพื้นฐาน และอุดมการณ์ หรือวัตถุประสงค์ของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ที่จะต้องมุ่งกระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ นั้น ยังเห็นได้จากเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาโต้เถียงกันในปัจจุบัน คือเรื่อง การแก้ไขรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์โดยตรงอะไรเลย (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 26 กุมภาพันธ์ 2558)

ปราโมทย์ นาครทรรพ (<http://www.manager.co.th/daily/viewnews.aspx?newsid=9570000002147>) ได้เขียนเตือนด้วยความห่วงใยว่า “คนไทยอย่าฆ่ากันตายเพราะรัฐธรรมนูญอีกเลย” และเห็นว่ารัฐธรรมนูญสำคัญอะไรนักหนาจึงถึงกับฆ่าฟันกันตายเพราะรัฐธรรมนูญ ปราโมทย์ นาครทรรพ ได้ชี้ให้เห็นว่า คนไทยหลงเชื่อกันผิดๆ ว่ารัฐธรรมนูญคือกฎหมายสูงสุดของประเทศ หากไม่มีรัฐธรรมนูญแล้ว จะปกครองประเทศไม่ได้ ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้เขาเห็นว่าโลกมีระบบจักรวรรดิ มีอารยธรรม มีระบอบการปกครองของแต่ละประเทศมาก่อน แต่โลกเพิ่งมีรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่เป็นทางการคือของอเมริกาที่ประกาศใช้เมื่อประมาณ 228 ปีที่แล้วมานี้เอง และโดยข้อเท็จจริงแล้วรัฐธรรมนูญไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมได้ เช่น ระบบอุปถัมภ์ การซื้อสิทธิขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชัน ความเป็นเผด็จการ คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนในชาติ ฯลฯ แต่ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการให้การศึกษา และการปลูกฝังวัฒนธรรมของการเป็นพลเมืองที่ดีต่างหาก

เมื่อระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความผูกพันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างมากเช่นนี้แล้ว แต่จากการพิจารณาถึงวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนไทย ประกอบกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยพบว่า การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมืองสมัยใหม่แบบประชาธิปไตย ก็เพราะกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองขององค์กรภาครัฐ ระบบ

การศึกษา และสถาบันทางสังคมต่างๆ ยังมีส่วนปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมที่ไม่ถูกต้องให้แก่คนไทยอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบการเมืองในอุดมคติที่เราต้องการสถาปนาขึ้นมาอย่างเป็นทางการ นั่นคือระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่ง เนื่องจาก **“หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองปกครองแบบเดิม”** ยังคงมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของคนไทยในปัจจุบันอยู่ค่อนข้างมาก จึงทำให้ระบบการเมืองไทยมีลักษณะของการผสมผสานกัน ระหว่างการรับเอารูปแบบของสถาบันทางการเมืองการปกครองของสังคมตะวันตกมาใช้ในการยึดมั่นในค่านิยมจารีตประเพณีการปกครองแบบเดิมซึ่งมีอยู่ก่อนหน้าแล้วนานแสนนาน จึงปรากฏว่ามีเฉพาะรูปแบบของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ เช่น รัฐธรรมนูญ การมีรัฐสภา และการเลือกตั้งเท่านั้นที่มีส่วนคล้ายคลึงกับสถาบันทางการเมืองในสังคมตะวันตก ส่วนวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่เป็นจริง ยังมีความแตกต่างไปจากรูปแบบที่เป็นทางการดังกล่าวอยู่เป็นอย่างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2543)

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2546) วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของไทย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของเรามีการสืบทอดต่อเนื่อง โดยไม่มีการหยุดชะงัก และยังไม่เคยปรากฏว่ามีการยกเลิกรูปแบบวัฒนธรรมอันประกอบด้วย ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมดั้งเดิมที่ไม่เหมาะสมกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยกันอย่างขนานใหญ่ อันแตกต่างจากในหลายประเทศที่ได้มีการยกเลิกวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่าหลายอย่าง รวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเองก็ยังไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลง อันเกิดจากแรงบังคับหรือแรงผลักดันที่มาจากภายนอก นอกจากนี้แล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังมีความมั่นคงและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควร ทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งได้รับมาจากกระบวนการกล่อมเกลாதาสังคมแบบเดิม จึงยังคงมีอิทธิพลและมีความสอดคล้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควร ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดการขัดแย้งกันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ คือแบบประชาธิปไตย ที่ประเทศไทยเราต้องการสถาปนาขึ้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมือง

ของไทยทั้งของชนชั้นปกครองและมวลชน ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับมาตรฐานใหม่ๆ ที่จำเป็นของระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใดเลย มุมมองของ ทินพันธุ์ นาคะตะ เช่นนี้ น่าที่จะนำมาทบทวนและพิจารณากันใหม่ในการปฏิรูป การเมืองไทยครั้งนี้ เพื่อให้การปฏิรูปการเมืองไทยถูกต้องและตรงจุดมากที่สุด

เราอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยยังไม่สอดคล้อง กับบทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่ประชาชนจะต้องมีความตื่นตัว ในทางการเมือง สนใจร่วมมือกันในการรวมกลุ่มกันเป็นชมรม สมาคม เครือข่าย หรือการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น และ เข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึก ไม่ใช่มาจากการถูกปลุกกระดม ด้วยวิธีการต่างๆ ของผู้มีอำนาจทางการเมืองและบรรดาแกนนำ จากลักษณะของ วัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังกล่าวมา ผู้เขียนจึงเห็นว่า ความอ่อนแอของระบอบ ประชาธิปไตยไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเอง และยังทำให้ ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนอีกว่า อุปสรรคสำคัญมากประการหนึ่ง ที่ทำให้ประชาธิปไตย ของไทยไม่สามารถพัฒนาไปได้ คือเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เป็น ประชาธิปไตยนั่นเอง (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.) ดังนั้น การปฏิรูปการเมือง จึงต้องปฏิรูปให้ถูกจุด เพราะปัญหาการเมืองไทยจึงไม่ใช่อยู่ที่ “รัฐธรรมนูญ” แต่ปัญหาอยู่ที่วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งของชนชั้นนำ และประชาชนที่ยังไม่ สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ ที่ผ่านมารวมมุ่งปฏิรูปเพียงแต่ตัวอักษรคือ “รัฐธรรมนูญ” แต่ไม่ได้มุ่งปฏิรูปพฤติกรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในชาติให้เป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการปฏิรูปนักการเมืองให้มีอุดมการณ์ในการทำงานการเมือง เพื่อส่วนรวมและประเทศชาติที่แท้จริง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาของผู้เขียนยืนยันว่า การพัฒนาประชาธิปไตย ของไทยยังขาดองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือวัฒนธรรม ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และจากข้อสรุปเช่นนี้ การที่จะทำให้สังคมไทยเป็น ประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่ นั้น หากขึ้นอยู่กับว่ามีระบอบการเมือง การปกครอง มีการจัดโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง

และมีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ผู้นำทางการเมืองและประชาชนสามารถนำเอาหลักการหรือปรัชญาพื้นฐานของประชาธิปไตยที่แท้จริงมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นปกติวิสัยกลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

ก้าวข้ามกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยด้วยการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : สู่เส้นทางใหม่ที่ยั่งยืนกว่า

ตามกรอบแนวคิดสังคมวิทยาการเมืองเชื่อว่า การสร้าง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” หรือการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” ให้เกิดขึ้นในสังคมใดก็คือ “การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก” นั่นเอง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง ดังคำเปรียบเปรยที่ว่า “ระบอบการเมืองจะเป็นเผด็จการไม่ได้ หากคนในชาติไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ” เฉกเช่นเดียวกับ “ระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นไม่ได้หากคนในชาติไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ ดังตัวอย่างเช่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ได้มีความพยายามที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นภายในประเทศที่พ่ายแพ้สงครามประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นแม่แบบในการสร้างหรือปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก และญี่ปุ่น แล้วในที่สุดทำให้ประเทศทั้งสองมีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มั่นคง มีเสถียรภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก (ทินพันธุ์นาคะตะ, 2546)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทยเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยจะอาศัยแต่เพียง “ปฏิรูปรัฐธรรมนูญ” แล้วจัดให้มีการเลือกตั้งคงไม่สำเร็จได้อย่างยั่งยืน หรือในการปฏิรูปการเมืองก็ไม่ควรมุ่งแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะรัฐธรรมนูญไม่ใช่ยาวิเศษที่สามารถรักษาสารพัดโรคได้ เนื่องจากที่ผ่านมาเมื่อพูดถึงการปฏิรูปการเมือง คนไทยมักนึกถึงการยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับหรือมิฉะนั้นก็ต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญแบบยกเครื่องใหม่ และในที่สุดก็ประสบกับ

ความล้มเหลว (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 26 กุมภาพันธ์ 2558) เพราะเป็นการพายเรืออยู่ในอ่างและติดอยู่กับ “กับดักทางการเมือง” ที่ไม่มีทางออกจนยากที่จะดิ้นหลุดได้

ข้อพิพาทที่ชัดเจนที่สุดคือ ประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) มีการเขียนรัฐธรรมนูญกันมาแล้วถึง 19 ฉบับ โดยเฉลี่ยแล้วในช่วงเวลาทั้งหมด 80 กว่าปีมานี้ เรามีรัฐธรรมนูญ 1 ฉบับต่อเวลาประมาณ 4 ปีครึ่ง แต่การพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่สามารถเดินหน้าไปได้มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศอื่นๆ ตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา ที่มีรัฐธรรมนูญเพียงแค่ฉบับเดียว แต่มีการแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์หลายครั้ง ส่วนอังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีจารีตประเพณีหรือวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนประเทศไทยรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดมักอยู่ได้ไม่นาน ทั้งนี้เพราะในบรรดาผู้นำทางการเมืองและประชาชน ต่างไม่ได้นำเอาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ในแผนพัฒนาการเมืองของคณะปฏิรูปการเมืองชุดแรก ที่เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ได้พูดถึงการปฏิรูปให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่มีแผนปฏิบัติการให้เกิดขึ้นเป็นจริงเป็นจังอย่างเป็นรูปธรรม ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลว เพราะถ้าจะปฏิรูปการเมืองจริงจะต้องปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง และยังจะต้องปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยให้มากขึ้น และยังต้องปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน เพื่อให้คนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีคุณภาพ ในท้ายที่สุดจะต้องมีการปฏิรูปให้ถึงตัวคนด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นมาใหม่ หรือในความหมายของการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎหมายซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้เวลาเป็นช่วงอายุคน ด้วยการบ่มเพาะหล่อหลอมผู้คนรุ่นใหม่ให้มีจิตสำนึกแบบพลเมืองที่มีคุณภาพ โดยผ่านเครือข่ายกลุ่ม องค์กร และสถาบันทางสังคมต่างๆ

การที่จะทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีวัฒนธรรมแบบพลเมืองได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังอุดมการณ์ ประชาธิปไตย หรือความเชื่อในคุณค่าของประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในมโนสำนึกของคนไทยให้ได้ทุกระดับเสียก่อน หากคนไทยมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแล้ว ก็จะนำไปสู่การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่แสดงออกในทางปฏิบัติ และจะเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยในท้ายที่สุด “เพราะระบอบประชาธิปไตยต้องการนักประชาธิปไตยเท่านั้นไม่ใช่ใครอื่น” อุดมการณ์ หรือความเชื่อในคุณค่าของประชาธิปไตย คือที่มาของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องค้ำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ ได้นในท้ายที่สุด

ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องหันมาร่วมมือกัน ในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง เพื่อให้ประชาธิปไตยกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่รูปแบบของการปกครองอีกต่อไป (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 12 กุมภาพันธ์ 2558) การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ต้องเริ่มนับตั้งแต่ที่ครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม โดยต้องมีการปฏิรูปการเลี้ยงดูเด็ก กล่าวคือเปลี่ยนจากวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนแบบใช้อำนาจ ใช้คำสั่งการบังคับ มาเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับความรัก ความเอาใจใส่แบบเสมอต้นเสมอปลาย พร้อมทั้งฝึกให้เด็กมีวินัยในตัวเอง รู้ว่าวินัยเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาและสมาชิกทุกคนในสังคม ปลูกฝังให้เด็กมีอุดมการณ์ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคม และประเทศชาติเป็นที่ตั้งมากกว่าการคิดถึงประโยชน์ส่วนตน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม และมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ฝึกให้เขาคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น

โดยเฉพาะการปฏิรูปในประเด็นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมนั้น นับว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับสังคมไทย เนื่องจากวิกฤติที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังวิกฤติทางด้านการเมืองคือ วิกฤติทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม

ของสังคม แล้วส่งผลต่อวิถีทางการเมืองอีกทีหนึ่ง ในประเด็นนี้อธิบายได้ว่า แม้ว่าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนในสังคมที่ส่งเสริมสนับสนุนประชาธิปไตยจะมีหลายประการ แต่ที่มีความสำคัญสูงสุดคือ ทศณคติ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ว่าด้วยเรื่องศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม **ทั้งนี้เพราะประชาธิปไตยทางการเมืองต้องการธรรมาภิบาล และตัวของธรรมาภิบาลเองนั้นก็ขึ้นอยู่กับหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีใช้มีแต่เฉพาะ** นักการเมืองเท่านั้น แต่ต้องเป็นศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นจิตสำนึกของผู้คนในสังคมทุกภาคส่วนโดยส่วนใหญ่ด้วย สังคมใดที่มีความบกพร่องในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวแล้ว จะไม่มีหนทางที่จะไปถึงประชาธิปไตยทางการเมืองในระดับที่น่าพอใจได้เลย (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2552) ดังนั้น การปฏิรูปการเมืองที่แท้จริงจึงต้องมุ่งแก้ไขวิกฤติด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้วย กล่าวคือต้องทำให้ผู้คนในบ้านเมืองยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม แต่การปฏิรูปด้านคุณธรรมและจริยธรรมจะสำเร็จได้ ต้องอาศัยการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นให้ผู้คนรักการแสวงหา “ความรู้คู่กับคุณธรรมเพื่อส่วนรวม” ควบคู่พร้อมกันไปด้วย จึงสรุปได้ว่า **การปฏิรูปด้านคุณธรรมและจริยธรรมและการปฏิรูปการศึกษานั้น ต้องเกิดขึ้นควบคู่ไปกับขั้นตอนของการปฏิรูปการเมือง** แล้วในที่สุดการปฏิรูปการเมืองเพื่อนำไปสู่การสร้างประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา ก็จะสามารถเกิดขึ้นได้

สำหรับวัยผู้ใหญ่ ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้คนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ให้มากขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย และระบอบประชาธิปไตยจะดำเนินไปไม่ได้ดี หากขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบต่างๆ อย่างมีจิตสำนึก ดังนั้น ในเบื้องต้นจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ให้ชาวบ้านและประชาชนโดยทั่วไป ได้เข้าใจถึงความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องและในแนวทางสร้างสรรค์ว่า ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กล่าวคือ นอกจากการไปเลือกตั้งแล้ว ประชาชนยังมีภาระหน้าที่อย่างอื่นอีกในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องกระทำ โดยเริ่มจาก

การให้ความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง มีการพูดคุยกันถึงปัญหาของบ้านเมือง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อสังคม หรือชุมชน หรือท้องถิ่นกับผู้อื่นในทางสร้างสรรค์ หลังจากนั้นต้องให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกตัวแทนที่ดีเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศในระดับต่างๆ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

เหนือสิ่งอื่นใด คะแนนเสียงในการเลือกตั้งต้องเป็นคะแนนที่มีคุณภาพ และมีอิสระในการตัดสินใจเลือกที่แท้จริงไม่ใช่การซื้อสิทธิขายเสียง ไม่เป็นเหยื่อการตลาดของกลุ่มทุนที่แอบแฝงมาในคราวประชาธิปไตย โดยใช้การเลือกตั้งเป็นฉากบังหน้าเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐ แล้วใช้อำนาจรัฐฉ้อฉลแผ่นดิน (ไทยรัฐ, บทบรรณาธิการ, 20 กันยายน 2557) รวมถึงทำลายหลักการอันดีงามของสังคม ขณะเดียวกันประชาชนยังมีหน้าที่ในการช่วยกันตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาล นักการเมือง และบรรดาข้าราชการทั้งในการปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการในส่วนภูมิภาค และในระดับรัฐบาลกลาง พร้อมกับช่วยกันเสนอทางออกในเชิงนโยบายให้กับสังคมด้วย ฯลฯ เพราะถ้าปล่อยให้ฝ่ายการเมืองและข้าราชการทำอะไรโดยไม่มีการตรวจสอบและควบคุมแล้ว อาจทำให้ฝ่ายการเมืองและข้าราชการใช้อำนาจโดยมิชอบที่มีเจตนาส่อไปในทางทุจริต หรือมีการปฏิบัติงานตามอำเภอใจ อันอาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน หรืออาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้ง่าย ไม่ใช่ถือว่าเมื่อไปเลือกตั้งเสร็จแล้วก็หมดภาระหน้าที่ของตนเอง

โดยข้อเท็จจริงแล้ว ประชาชนไทยยังขาดจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองในระดับต่างๆ เพราะมีความคิดที่ไม่ว่าจะเลือกใครเข้าไปทำหน้าที่แล้วชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาก็เหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดความคิดว่าจะเลือกใครก็ได้ขอให้ได้รับเงินเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว และค่านิยมเช่นนี้ได้รับการยอมรับกันมากขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่ถูกต้อง กล่าวคือจะต้องมีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการเลือกตั้งทุกระดับ ดังเช่นคำพูดที่ได้ยินกันอยู่เสมอในบางท้องถิ่นที่ว่า “เงินบ่มีหนีไปนา เงินบ่มากาบเป็น” หรือคำพูดจากการประชุมกลุ่มย่อยของกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งได้จากการลงไปเก็บข้อมูลในภาคสนามของ

ผู้เขียนเองที่ระบุว่า “ในการเลือกตั้งแม้กระทั่งในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ต้องใช้เงินเป็นล้าน” อันแสดงให้เห็นว่าเงินเข้ามามีบทบาทในการกำหนดตัวบุคคลที่เป็นตัวแทนอย่างมาก แทนที่จะเป็นเรื่องการมีความรู้ความสามารถ การมีอุดมการณ์เพื่อประเทศชาติบ้านเมือง การมีคุณธรรมจริยธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น และวัฒนธรรมทางการเมืองที่ถูกต้องเช่นนี้ ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การเกิด “ระบบธุรกิจการเมือง” ที่ถือว่าการเมืองคือการลงทุน และยังเป็นต้นตอของการทุจริตด้วยการถอนทุนคืน จากการจัดทำโครงการสาธารณะต่างๆ ของบรรดานักการเมืองทั้งหลาย

จะเห็นได้ว่า การปฏิรูปการเมืองที่ถูกต้องคือ ต้องทำให้คนไทยทุกคนมีการปรับปรุงแก้ไขทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อพื้นฐาน และพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นออกจากความเชื่อและการยึดมั่นอยู่กับวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมดังที่เป็นอยู่ เพราะสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ย่อมไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแน่นอน แต่ทั้งนี้ต้องมืองค์กรและสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ผู้คนในสังคม อันได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางการศึกษาทุกระดับ สถาบันศาสนา องค์กรภาคประชาสังคม สื่อมวลชน สถานที่ทำงาน หน่วยงานของรัฐบาล ผู้นำชุมชน และผู้นำทางการเมืองที่เป็นแบบอย่างที่ดี ที่จะต้องเข้ามามีส่วนช่วยในการทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้วยการสร้าง “จิตสำนึกแบบพลเมือง” (Civic Consciousness) เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาประชาธิปไตยไปได้ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

ในสังคมประชาธิปไตย การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่นับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ในสังคมประชาธิปไตย ยังหมายถึง การกำหนดค่านิยมใหม่ทางการเมืองเพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เช่น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ต้องทำให้เกิดการปฏิบัติการทางการเมืองร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ และมีการส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องราวทางสังคมและการเมืองให้มากขึ้น และในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ยังต้องการ

พื้นที่สาธารณะ เพื่อการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถกเถียงกันอันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เป็นต้น (ประมวล รุจนเสรี, 2551)

ในท้ายที่สุดแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดการทำหน้าที่ของ “การเป็นพลเมือง” (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ จนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มากในสังคม คุณสมบัติของพลเมืองที่เอื้อต่อหลักการประชาธิปไตย เช่น การมีระเบียบวินัยและการเคารพกติกาของสังคมที่ดี การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิผู้อื่น มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความสำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น มีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การกล้าออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล ให้ความสนใจติดตามควบคุมตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างจริงจัง มีจิตสำนึกในการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมและชุมชน หรืออาจมีการรวมตัวกันคัดค้านโครงการที่ไม่มีเหตุผลพอ หรืออาจสร้างปัญหาส่งผลกระทบต่อในทางเสียหายต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ เป็นต้น (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ก.)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ประชาธิปไตยจะพัฒนาได้ประชาชนต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ โดยต้องมีความคิดความเชื่อในเบื้องต้นว่า “กิจกรรมทางการเมืองการปกครองนั้น เป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่ต้องเอาใจใส่ และมีความรับผิดชอบที่จะต้องเข้าไปดำเนินการ จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธความรับผิดชอบของตนหาได้ไม่” จะเห็นได้ว่าถึงที่สุดแล้วการปฏิรูปการเมืองให้สำเร็จได้นั้น ต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองเสียก่อน ทว่าจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริงต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ ประการแรก คือการมองสังคมอย่างที่เป็นเจ้าของ มีความรู้สึกรื้อรันทนากับปัญหาของสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่าเป็นปัญหาของตัวเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย ประการที่สอง เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ และต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงปัญหาสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้นอย่างจริงจัง (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557ข.)

ด้วยคุณลักษณะนิสัยใจคอและวัฒนธรรมของคนไทยที่ชาตินิยม มีลักษณะ
สุขนิยม เป็นสังคมที่ผู้คนชอบเอาตัวรอด ไม่ค่อยให้ความสนใจกับปัญหาเรื่องของ
ส่วนรวมและประเทศชาติบ้านเมือง ชอบพึ่งพาผู้มีอำนาจ นิยมระบบเจ้านายกับลูก
น้อง ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีความเป็นอิสระนิยม ฯลฯ ลักษณะของ
วัฒนธรรมเช่นนี้ นับว่าเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้
เองจึงทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่เจริญก้าวหน้า ประวัติศาสตร์การเมือง
ไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนมาถึงปัจจุบันเป็น
ประวัติศาสตร์ของการร่างรัฐธรรมนูญที่บ่อยครั้งมากที่สุด และหากในอนาคตเรา
ยังไม่มีนโยบาย และมาตรการที่จะปฏิรูปหรือสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่
ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าเราจะร่างรัฐธรรมนูญสักกี่ฉบับ เราก็คงจะประสบปัญหา
ดังเดิม เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงมิได้สลักไว้ในหัวใจเรา (วิชัย ต้นศิริ, 2539)
เราจึงต้องก้าวข้ามให้พ้นกับแนวคิดการพัฒนาประชาธิปไตยแบบเดิมที่เน้นเพียง
การแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่ต้องมุ่งไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็น
ประชาธิปไตย จึงจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนกว่า

เราต้องไม่ลืมว่า การปฏิรูปการเมืองไม่อาจเป็นจริงได้เพียงการออกกฎหมาย
ใหม่หรือรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ Woodrow Wilson (อ้างถึงใน Shafritz & Hyde, 1997)
กล่าวไว้ว่า “การนำรัฐธรรมนูญไปปฏิบัติยากยิ่งกว่าการเขียนรัฐธรรมนูญเสียอีก”
(It is harder to run a constitution than to frame one) ถ้ารัฐธรรมนูญสามารถ
เสกปาให้เกิดประโยชน์ได้ ปานนี้ไทยคงเป็นประเทศประชาธิปไตยที่มั่นคงและ
แข็งแกร่งมานานแล้ว เพราะไทยเราเป็นประเทศที่มีการใช้รัฐธรรมนูญเปลืองมาก
ที่สุดเป็นอันดับต้นของโลก แต่การสร้างสรรค์ ความคิดความเชื่อ ค่านิยม และ
พฤติกรรมของผู้คนในสังคม ให้สอดคล้องกับคุณค่า ปรัชญาและหลักการพื้นฐาน
ของประชาธิปไตย หรือที่เรียกว่าการสร้าง “**วัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
ประชาธิปไตย**” หรือ “**วัฒนธรรมแบบพลเมือง**” เป็นเรื่องที่ยากยิ่งกว่า เนื่องจาก
ต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญต้องใช้เวลาต่อเนื่อง
ระยะยาวจึงจะเห็นผลได้ แต่ในที่สุดเราก็จะสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตย
ขึ้นมาได้ ดังที่นักปราชญ์ในโลกตะวันตกผู้มีชื่อเสียง เช่น Georges Budeau ได้เคย

กล่าวไว้ว่า “ในที่สุดความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่สถาบัน หากแต่อยู่ในตัวคน ระบอบประชาธิปไตยไม่มี จะมีก็แต่นักประชาธิปไตยเท่านั้น”

บทสรุป

ในบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยไทยล้มเหลวมาโดยตลอดและไม่สามารถก้าวข้ามกับดักทางการเมืองที่มีอยู่ได้ เนื่องจากยังขาดองค์ประกอบสำคัญอันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง ผลสืบเนื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตยดังกล่าว ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่หนักแน่นแข็งแกร่งพอ และยังมีส่วนทำให้ระบอบประชาธิปไตยไทยประสบปัญหาอุปสรรคตลอดมา จึงเห็นได้ว่าถ้าวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่เป็นประชาธิปไตยเสียแล้วประเทศไทยก็พัฒนาประชาธิปไตยไปได้อย่างไร เนื่องจากระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการปกครองดังกล่าว วัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นๆ

จากข้อสรุปเช่นนี้การที่จะทำให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่นั้น หากใช้ขึ้นอยู่กับการมีระบอบการเมืองการปกครอง มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง และมีการจัดโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนสามารถนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเป็นเครื่องค้ำจุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้ในท้ายที่สุด

ดังนั้น หากจะมีการพัฒนาระบอบการเมืองการปกครองไปในแนวทางประชาธิปไตย ก็จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการ

มีเสถียรภาพและประสิทธิผลของการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยต้องอาศัยวัฒนธรรมแบบพลเมืองเป็นตัวค้ำจุน จึงจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีเสถียรภาพและมั่นคงได้ วัฒนธรรมแบบพลเมืองสำคัญที่สมควรจะได้รับการปลูกฝังได้แก่ การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีจิตสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น การมองโลกในแง่ดี และการยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและมีคุณภาพได้ในท้ายที่สุด

การปฏิรูปการเมืองจึงต้องปฏิรูปให้ถูกที่ ปัญหาการเมืองไทยรวมถึงความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่ “รัฐธรรมนูญ” แต่ปัญหาเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองไทยทั้งของชนชั้นนำ และประชาชนทั่วไปที่ยังไม่สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ เราจำเป็นต้องก้าวข้ามให้พ้นการพัฒนาประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นเฉพาะการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ต้องปฏิรูปไปถึงตัวคนด้วยการปฏิรูประบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้คนให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยต้องการนักประชาธิปไตยเท่านั้น และยังต้องมีการปฏิรูประบบการศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการและปรัชญาพื้นฐานของประชาธิปไตยให้มากขึ้น ต้องปฏิรูประบบสื่อสารมวลชนเพื่อให้ผู้คนในสังคมได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีคุณภาพ อันจะเป็นหนทางให้ประชาธิปไตยได้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพต่อไป

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2539). **สังคมทฤษฎี : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม**. กรุงเทพฯ : บริษัทซัคเซสมีเดีย จำกัด.
- กนก วงษ์ตระหง่าน. (2532). **วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย**. เอกสารการสอนชุดวิชาวิวัฒนาการการเมืองไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไทยรัฐ. (2557). “บทบรรณาธิการ.” 20 สิงหาคม. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. (2557). “บทบรรณาธิการ.” 27 กันยายน. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. (2558). “บทบรรณาธิการ.” 12 กุมภาพันธ์. หน้า 3.
- ไทยรัฐ. (2558). “บทบรรณาธิการ.” 26 กุมภาพันธ์. หน้า 3.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2543). **ประชาธิปไตย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2546). **วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพฯ : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ประมวล รุจนเสรี. (2551). **ปฏิวัติวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : พรรคประชาชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2557). “พลังพลเมืองเข้มแข็งปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ. **รัฐสภาสาร**. 62,9 (กันยายน) หน้า 7-11.
- ปราโมทย์ นาครทรรพ <http://www.manager.co.th/daily/viewnews.aspx?news-id=9570000002147>.
- พฤทธิสถาน ชุมพล. (2538). “การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทยกับการจรรโลงประชาธิปไตย : ข้อคิดบางประการ”. **วารสารสังคมศาสตร์**. 28, 2 หน้า 15-30.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2556). **สังคมวิทยาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2557ก.). “วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตย”

- วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ (ฉบับปฐมฤกษ์) พ.ศ. 2557. หน้า 83-91.
พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2557ข.). “การพัฒนาประชาธิปไตยกับการสร้าง
วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” **รัฐศาสตร์**. 62,7 (กรกฎาคม).
หน้า 9-44.
- มนตรี เจนวิทย์การ. (2555). “ระบอบประชาธิปไตยไทยจะไปทางไหน : อนาคต
ประชาธิปไตยเสรีนิยมท่ามกลางกระแสครอบงำของอำนาจนิยม”. **วารสาร
สถาบันพระปกเกล้า**, 10,1 (มกราคม – เมษายน) หน้า 29 -42.
- วิชัย ต้นศิริ. (2539). **วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป**. กรุงเทพฯ : สุขุมและบุตร
จำกัด.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. (2552). **ความรู้เรื่องเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : วศิระ.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2550). “การพัฒนาประชาธิปไตยโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลง
วัฒนธรรมและจริยธรรมทางการเมือง.” เอกสารประกอบการประชุม
วิชาการเรื่อง **วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง**. 8-10
พฤศจิกายน 2550 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพฯ.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2552). **การทูต-การเมืองไม่ใช่เรื่องส่วนตัว (2)**. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สยาม.
- สุรพงษ์ ชัยนาม, www.manager.co.th/Daily/ViewNew.aspx?
- เสนีย์ คำสุข. (2557). “ต้องล้มระบอบเผด็จการอำนาจนิยมในสังคมไทย.”
รัฐศาสตร์. 4,62(เมษายน) หน้า 9 – 39.
- อภิญญา รัตนมงคลมาศ และ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. (2547) **คนไทยกับการเมือง
: ปิตุภูมิวิโชค**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.
- อุไรวรรณ ธนสถิตย์. <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/>, สืบค้นเมื่อวันที่ 25
พฤษภาคม 2556
- Almond, Gabriel A. (1980). **Comparative Politics Today : A World View**.
New York : Addison Wesley Longman.
- Macedo, Stephen (2002). **Liberal Virtues : Citizenship and Community in
Liberal Constitutionalism**. Oxford : Clarendon Press.

- Nash, Kate. (2010). **Contemporary Political Sociology : Globalization Politics and Power.** (Second Edition). Oxford : Wiley – Blackwell.
- Pye, Lucian W. (2000). "Democracy and Its Enemies." in James F. Holifield & Calvin Jillson. (eds). **Pathway to Democracy : The Political Economy of Democratic Transitions.** New York : Rout ledge.
- Shafritz, Jay M. & Hyde, Albert C. (1997). **Classic of Public Administration.** (Fourth Edition). New York : Harcourt Brace & Company.